ԳԻՇԵՐԱՇՐՋԻԿՆ

Գիշերվան արգելքի իր ընթացքից կէսը ըլած է. Լուսինը չուրջանակի մթագին ամպերով պատած՝ տիւղասրտութեան անձրեւ մը կը սպասեցնայ. կը փչէ քամնաչունչ հիւսիսային, ինչպես լուսինը, և անընդհատ փայլակներ ու կայծակներ թուի թէ կ'ուզեն պատառել դիրկը իր ամպ տակ... Բայց նա ամենեւին չի վախեր բնութեան խառնաճաղանձներէն. եղեռնագործն է միայն որ կը վախենայ... Մտիփանոս անպարտ ու անարատ է. — Արդարութեան պարտք մը կը կոչէր զնա ի գերեզմանատեղին... ցաւալից երկայն հառաչանք մ'արձակելու, արտասուելու, ու հոգւոյ անգորրութիւն խնդրելու այն անձին՝ որ իր սիրելին էր. ահա ասկի գրժբախտ երիտասարդին միակ մտածութիւնը: — Ի՞նչպէս տխուր, անձայն ու մտասդոյդ կը յառնայէ... քան մը չեյլեր բերնէն. ծիծաղ մը չերեւիր շրթանցը վրայ. ժեգոյն ու հիւծեալ, խորասոյզ ու գիտախոհ. թուի թէ ցնորական երազներով խաբուած չէ. դիտակ է աշխարհիս գաղտնեացը, որուն ոչ թէ արտաքնոյն, այլ ներքինն խորչերը խորամուխ եղած է. չկայ բան մը որ ուսոյսացնէ զինքը, չի կայ բան մը որ ահաբեկէ. և սակայն տխրատեսիլ գիմացը վրայ անուշութիւն մը կայ՝ որ զամենքը իրեն կը ձգէ, և գոգցես կը բռնադատէ ի սէր:

Գերեզմանատան մէջ իրարմէ քիչ հեռու կը բարձրանային եղկու անպաճոյճ չիրիմք.. Մտիփանոս մէկ մը մեկուն մեկմ'ալ միւսին կը մօտենայ. վար ծռած գոտն արտասուօք կը թրջայ ցուրտ վեմը, և աղաչակերպ առ Աստուած կը բարձրացնէ ձեռքերը: — Երբեք ժամ կ'անցնի վրան. ահաւոր մրրիկն կը դադրի. հրիւնքն կը զգենու դարձեալ իր գեղեցիկ պայծառութիւնը, և կամից կամից կարմրանալով կ'ուտեսի թէ մօտ է արշալոյսն, աւետարեր զուարթ օրուան: Երիտասարդն ոտք կ'ելլայ ու խաչակնքելով իր զինքը, կը մեկնի անկէց, մըտրմռալով խառնակ ու անորոշ խօսքեր: Եթէ տեսնայ զանիկա մէկն աչքերն բաց ու անշիտի կը քալէ, կրնայ կարծել թէ արթուն չըլլայ: Մտիփանոս կը բանայ գերեզմանատան վանդակը... կը յառաջէ... գետնոյն ափունքը կը հասնի... ուր, ով սխուր տեսարան, սահելով մէկը կ'ընկնայ... և ալիքներն կը մղեն զինքը յառաջ:

— Միւս ափունքը փոքրիկ նաւակի մը մէջ ձեռքը կարթ ծերունի ձկնորս մը կար. ան անդուլ սխուր մտածութեանց մէջ էր ինքն ալ, վասն զի մաղձոտ էր.... Մտեփանոսի անկման չառաչն, ջրոյն արկուածքն, խղդուտի մը խորին ալաքաղին սքանչելագին զինքը փոքր մի և աչքերը նոյն կողմը դարձնել տուին, և ահա տեսաւ մարդ.ու մը մարմինը որ կը ծփար ջրոյն վրայ: Ծերունին մէկ քաշով կը նետուի անցաց մէջ, և կարճութեամբ լիզալով կը հասնի, կը հասնի, և մազերէն բռնելով դարս կը քաշէ զեկլէլին ու կ'ապրեցնէ:

Զգայազուրկ էր նա, և մեռած կը հաւատար՝ թէ որ փոքրիկ ընչաւութեամբ մը նայն չի տար կենդանութեան: Ծերունի ձկնորսն կ'ուզու զանիկա գրկին մէջ, և գոգցես նոր այծ ու նոր արութիւն գգեցած, կը տանի իր հիւղը: Չոն ամենայն ջանք կը թափէ արտաքսել տալու կլած ջուրն որով ուռած էր, և մատաղանելով ամեն ձեռքէն եկած խնամքը, փոքր առ փոքր կը զգաստացնէ զինքը: Մտեփանոս բանալով թարկացել աչքերը, երախտաւոր գէտ զգածմամբ կը գարձընէ ձկնորսին: — Ակէց աւելի մեծագոյն ուրախութիւն ունենար էր երբէք ձեռնէին. երբէք այսչափ գոհ ու ուրախ եղած էր ինչպէս նոյն օրը... նոյն օրը կարծես մոռցընել կուտար իրեն սխուր անցեալը, և ուրախ սպասչի մը դուռն կը բանար:

Ծերունին զուարթ ծիծաղով մը պատասխանեց իրեն: Սիրից զանիկա, և սիրան ուժգին կը բաբախէր դիտելով զնա. բացարձակապէս պէտք էր ճանչնար, պէտք էր սիրեր զանիկա: Չկրնալին լաւ մը չորցընելէն ու տաքցընելէն ետքը, հանգչեցուց իր խեղճ անկողնոյն վրայ. և տեսնալով որ անկէց ետքը ալ ամեն վտանգէ ազատ է. «Բարի երիտասարդ, քսան իրեն, ինչպես եղաւ որ... արդեօք կամաւ ձգեցիր ինք զինքդ.... արդեօք դիպուածով եղաւ.... ասկից կու գաս այսպէս կանուխ, ով ես. ուր կ'երթաս: — Մտեփանոս այն առեն ուժգին հառաչանք մ'արձակելով. Ո՜հ, ո՛րքան լաւացոյն, գոչեց, ո՛րքան լաւագոյն կ'ըլլար թէ որ կորսուէի ալեաց մէջ... այսպէսով կը լմընային ամենայն չարաւանջ նեզուքիւններս... բայց սա կայն շնորհակալ եմ քեզի, ով բարի ծերուկ. վարձատրեն երկինք վեհանձնութիւնդ, այդպիսի չբնաղ բարեգործութիւնդ: Ջուր

digitised by A.R.A.R.@

նէի ալխարհիս վրայ մէկը որուն նուիրէի բոլոր սէրս, կեանքս և էութիւնս... միայն էի երկրիս վրայ... անարգելով ամէնքէն... ուստի կրնամ բոլորանուէր քեզի ընծայել իմ սիրտս ու սէրս. կրնամ սիրել գքեզ եռանգուն սիրով, չնորհապարտ զգաստմտօք, և քեզի համար ապրիլ միայն. դու ալ անշուշտ կը սիրես զիս. իրաւ կը սիրես զիս։ — Այո, որդեակ իմ, պատասխանեց ծերունին, գրկելով զնա խռովեալ սրտիս, այո, որդեակ իմ. կը սիրեմ գքեզ իբրև հայր, և քեզի համար միայն պիտի ապրիմ։ Բայց կ'աղաչեմ պատմիէր ինձի գլխեդ անցածները. թափէիր ամէն նեղութիւնները ներդ բարեկամիդ սրտին ու հօրդ վրայ. դուէ փորձած չես թէ քանի՛ քաղցր է գթանալ թէ կայ մէկ մը որ ի գութ կը չարժի մեր աղէտիցը վրայ... Ցնա, ես իսկ դժբախտ եմ... պատրաստ եմ ամէն բան պատմելու քեզի, թէ որ կ'ախորժիս։ — Ընդհակ մ'առաջքն առ Հայրն իւր, կրկնեց Ստեփանոս, հնազանդութիւնն է. ուստի կ'ուզեմ կատարել այս սրբազան պարտքս։

« Գուցէ աղէտալի ու ահաւոր գիշեր մ'էր, երբ առաջին անգամ քանալով աչքս, քովս ոչ մայր տեսայ և ոչ հայր... Ջունէի ծնողք, չունէի հայրենիք, չանցանաց որդի էի... Չեն ուր կը կենան այնչափ երեսէ ձգուած ինձի նմաններ, ձգուեցայ և ես նոյն ահաւոր գիշերը... Հօն ինայի մինչև կենացս եօթնեւորդ տարին... ամբ արատասուաց... ամբ չարաչարութեանց... Երբ հասայ այն հասակը յորում սկրսայ որոշել զբաղին ի չարէն, անտանելի եղաւ ինձի այդ կեանքն. ալ չէի կրնար համբերել. անբաւական էի. փախուստ փորձեցի, բայց գժբախտաբար չի յաջողեցայ։ Այլ ազատութեանս օրը հեռու չէր. հասաւ չի կարծած ատենս։ Կիրակի օր մ'էր, մարդ մ'եկաւ մեր ատենը ու կը փափաքէր տեսնել մեզմէ մէկը։ Շուտով մը չարեցին զմեզ իրեն ուռվձ. դիպուածով աչքը իմ վրաս հանգչեցաւ, և ես ընտրուեցայ։ Չարուստ կալուածատեր մ'էր, և պէտք ուներ հովուի, որպէս զի արածէ իր բազմաթիւ հօտը։ — Բայց և ոչ այս կինաց յարմար ու կարող գտայ զիս։ Երջանիկ էի, որովհետև փակուած չէի չորս պատի մէջ. ոչ ոք կը հսկէր վրաս... գրաս պատեզ առիթն, փախայ։ Նքողնալ ճամբուն երկայնութենէն և անստգութենէ, թէպէտ քաղքէն հեռու չէի, բայց տարաուեցայ հանդչիլ բլուր մը. արցունքս չէի կրնար բռնել, և հեղեղաբար կ'իջնային աչքերէս։ Քարի քահանայ մը նոյն միջոցին պատահմամբ անկէց անցնելով ու տեսնելով զիս այդ ողորմ վիճակին մէջ, հարցուց թէ ինչու կու լամ։ Պատմեցի իրեն բոլոր կենացս պատմութիւնը։ Նա ի գութ չարժեցաւ վրաս, և բռնելով ձեռքս. Ոդէ երէր, ըսաւ, և մի լար, իմ քովս կ'առնեմ զքեզ, և միշտ ինձի հետ կ'ըլլաս։ Ազա տանելով զիս իր տունը, հանելէ տուաւ հնոտի զգեստս, ինքը եղաւ ինձի ուսուցիչ, և քիչ ատենուան մէջ փոյթ եռանդնի չանիլ ըս իմաստասիրութեան քննութիւն տուի։

Ազա ինք զինքս երաժշտութեան տուի. և քիչ ատենուան մէջ այնպիսի մեծ յառաջդիմութիւն ըրի, որ չատ ընտանիքներ զիս իրենց որգւոցը ուսուցիչ անուանեցին։ Համարեցայ թէ գտած ըլլամ երջանկութիւնս, բայց իմացայ թէ խաբուեր էի։ Ցնայ գեղցիկ ու աղնուական օրիորդ մը, սիրեցի զնա և նա զիս. բայց Աստուած քան զիս առաջ սիրելով զանիկա, իրեն կանչեց, և ես միացի տրտմեալ Ցոյսս պարապի ելլալով, երդում ըրի անկէ ետքը իմ բարերարիս համար միայն ապրիլ. բայց Աստուած ուզելով վարձատրել անոր անհամմատ առաքինութիւներ, կոչեց և զնա ի դաս երանելեաց։ Համբուրեց զիս այն երկնահաճոյ հոգին, խնամատուն խորհուրդներ տուաւ ինձի, որ միշտ անջինջ պիտի մնան սրտիս մէջ. ժառանգ ըրաւ իր ամէն ունեցածին, և օրհնելով զիս՝ աւանդեց հոգին բազկաց մէջ։ Անգարմանելի այս երկու կորուստներն իրարու եաևէն, յետին չարաչարութեան մէջ ձգեցին զիս. բայց վերջապէս իմաստնացայ և յանձնեցի գիս անգութ ճակատագրիս ձեռքը։ Փախայ մարդկային ընկերութենէ, և այնչափ աղէտից մէջ կրծնիւք միայն գտայ իմ խիթարութիւնս. և ահա այս պատճառաւ սմէն օր գերեզմանատեղին կ'երթայի, անդորրութիւն հոգւոյ խնդրելու սյն երկու ինձի սիրելի անձանց համար...։

Ծերունին ամենևին խօսք մը չըսաւ բոլոր այս պատմութեան ժամանակ, այլ կը մնացէր Ստեփանոսին առաջին խօսքին վրայ թէ « յանցանաց որդի էի». և իսկապես, բայց ուշ թէ լմընցուցեր էր խօսքը։ Այն ատեն. Կարեկից եմ քեզի, ըսաւ իրեն. չատ դժբախտ եղեր ես, բայց գուցէ ուրիշ մը քեզմէ աւելի։ Մտիկ ըրէ հիմա ինձի, և կը տեսնաս որ միայն գու արցունք թափած չես։

« Աշնուաստիմ ու հարուստ մարդ մը կար, որ անամօթաբար իր անուան ու հարստութեան վրայ վստահացած, ուզածը կ'ընէր ըստ քմացը, բարի կամ չար։ Գոռոզութիւնն, փառասիրութիւնն, խա-

digitised by A.R.A.R.@

զրն ու անառակութիւնն իր սիրելի ընկերներն էին. քայց եղկելին չէր գիտեր թէ ինչպիսի գժբախտ ապագան կ'ունենայ խաղալու, գոռոզն ու անառակն ոտն առ ոտն կսրընդացուց հարատութիւնը. փեսացաւ, և անտուդուխով ու արհամարհուելով ամենքէն՝ փախաւ։ Ընտանը միայն մնացած էր. քայց ինչ զօրութիւն ունի անունն առանց հարատութեան.... Քանի տարի պանդխտեցաւ էտը, ցաւոց ու աղէտից մէջ ընկղմեալ, գործաւ իր երկիրը, դարձաւ այն մտքով որ գէթ մասամբ մը գարմանէ այն չարիքները զորոնք գործեր էր կ'երթայ այն ապատատարանը, զոր ըսիր. տղայ մը կը փնտռէ, և կ'ըսէ հօն ձգուելուն օրը ու ժամը.... Բայց փնտռած տղան հօն չէր, աւելի ողորմած սիրտ մը տարեր էր զանիկա։ Կը փնտռէ ապա այն օրիորդը զոր հրապուրանքը ու խոստմամբք խաբեր էր. բայց անիկա ալ մեռած էր... Ուստի տագնապեալ՝ ի խղճէ մտացն, կը փնտռէ մինչոց մը որով վերջ տալ իր ցաւալի կենացը... քնաւ... քնաւ չի հաւատ իր նպատակին... գտաւ հիւղ մը... և հօն ծածկեալ ու անծանօթ, որոշեց լմընցնել իր վերջին օրերը... նրբ... բայց, խնդրեմ, քանի՞ տարեան ես, ինչ է անունդ։ — Քանի տարեան։ — Քանի տարեա՛ն... ընդհատեց ձրկնորան սրտաթրոնդ, քանի տարեան ես... Այ՛, քանի տարեան, և անունն է Ստեփանոս։ — Ստեփանո՛ս... ազաղակեց ձկնորան. վախէն այլայլած, Ստեփանո՛ս... — Այ՛, Ստեփանոս, և ահա միակ ժառանգութիւնս զոր ստացայ հօրմէս... վերջուց ապա աչ քազուկն վերնակին տակէն, ուցուցուց իրեն Ստեփանոս անունը արիւնով գրուած։ Զանիկա տեսնալով ձկնորան խռովեցաւ. և ապա բռնելով զայգ, այգ անուան գրուած տեղւոյն վրայ արտասուաց հեղեղ մը թաւիեց։ Ստեփանոս չէր դիտեր ինչպէս մեկնել այս արտաչարժ անսարանը։ — Վերջապէս ոաք կ'ելլայ, և հանդարտ դիմքը այսպէս կը սկսի խօսիլ։ — Ստեփան, ով իմ Ստեփան, թէ որ ըսեմ թէ այդ մարդն որուն վրայ խօսեցայ, քու հայրդ է, կ'անիծես դիս... ո՛չ, ոչ, կը նեղես անչուշտ, անտարակոյս եմ որ կը նեղես... չատ լաւ. նայէ քու հօրդ, ես եմ այն անգութն որ թողուցի զքեզ... մի ապիծանիր դիս. մի գրկեր դիս այն երջանկութենէ քու արհամարհութեամբդ։ Գալաց զաւակս. Աստուած իմ, ո՛րչափ զքեզ սիրելով վարուեցար հետս։ Ստեփանոս խռովեալ էր. փոքր առ փոքր դգաստացաւ, և նայեցաւ ձկնորային ու գոչեց. Դու իմ հայրս... ինչպէս անգթացար քու անմեղ որդւոյդ... բայց կը ներեմ քեզի. եկուր գիրկս, փարինք միասեղ։ Ներուելն կը խընդրես ինծմէ. մինչ դու չաղաչեցիր կեանքս։ Քանդր քօղով մը ծածկենք զանցեալն, և չանանք ուրախ ապագայ մ'ունենալ։ — Այս պատասխանեց ծերունին խնդութեամբ, բայց միշտ իրարու հետ։ Գոհ կ'ըլլաս կոտոր մի հացի, ու ձկնորսի որդի ըլլալուդ։ — Կոտոր մի հաց, կրկնեց Ստեփանոս, հօրս հետ բաւական է ինծի, խեղճութիւնն ու նուաստ անունն աւելի պատիւ է ինծի ու աւելի հաճոյական, քան զհարատութիւն և անուն փառաւոր։

Ա. Ո. Ա. Ծ. Ք.

— Անհատութիւնն երկու մեծամեծ բաներ պատճառ է, մոռացութեան ու անկիալութեան։

— Հարստութիւնն է՝ չի փափաքիլ բանի մը, ազատութիւնն ալ է՝ բանի մը չի կարօտիլ։

— Խըղճմտանքն է գրախտ ու դժոխք միանգամայն։

— Կ'ուզես սորվիլ գոհ ըլլալ վիճակէգ. — Մի՛շտ վար նայէ և ոչ վեր։

— Լաւ է յարգել խնամուն թշնամին քան զյիմար բարեկամ։

— Մէ ոտ մի գործէ, և կը գործես շատ ու մեծամեծ գործեր։

— Որչափ առաքինանաք, այնչափ կը սիրենք զառաքինութիւն. ինչպես երկու բաներէ մեծ չափ աւելի կը սիրեն զկերա, որչափ աւելի ձանձնան զիրար։

— Բախտին դէմ չի գօրեր արուեստ։

—Աչքն է կարող, ասկին ամենակարող։

— Լաւ է աղքատ քան ագէտ։

digitised by A.R.A.R.@